

پیش نویس شیوه‌نامه تشکیل و فعالیت دفتر دانشگاه پژوهی و مطالعات راهبردی دانشگاه نیشابور

مقدمه

در عصری که با تعبیری همچون عصر دانش، عصر اطلاعات، عصر جهانی شدن‌ها، عصر سیستم‌ها، عصر پیچیدگی، عصر خردورزی، عصر گسست‌ها؛ عدم تداوم‌ها؛ ناپیوستگی‌ها و دانایی محوری از آن یاد شده و آهنگ تغییرات افزایش می‌یابد، پیچیدگی مسائلی که در برابر ما قرار دارند نیز افزایش پیدا می‌کند. مواجهه با این پیچیدگی‌ها، نیازمند تفکری پویا، راهبردی و سیستمی است که بتواند در تطابق با این تغییرات و سازگاری با آن به‌موقع عمل نماید. تغییرات و تحولاتی که در چند دهه اخیر در تمامی شئون علمی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی جوامع بشری پدیدار شده است، بیش‌ازپیش بر اهمیت نقش نظام‌های آموزشی خصوصاً آموزش عالی و دانشگاه‌ها افزوده است، به‌طوری‌که به تعبیر راولی، «امروزه تغییر برای آموزش عالی و مؤسسات آن، نه یک فرصت، بلکه یک ضرورت است». همگامی با این تغییرات، مستلزم درک پدیده‌های تغییر سریع، رقابت‌پذیری، عدم قطعیت و افزایش خطر از دست رفتن بقای سازمانی است. مدیریت دانشگاهی، با پذیرفتن پیچیدگی و پویایی سیستم دانشگاه در حکم سیستمی زنده، باید به‌طور دائم در پی درک‌حالاتی باشد که دانشگاه به خود می‌گیرد تا بتواند وضعیت آن را با توجه به شرایط پیرامونی و درونی آن، در جهت اثربخشی و موفقیت بیشتر بهبود بخشد. به این دلیل، لازمه پویایی و ارتقای کیفیت و توسعه دانشگاه‌ها، وجود **تفکر پویای برنامه‌ریزی** و تدوین و اجرای برنامه‌های متناسب با شرایط درونی و بیرونی دانشگاه‌ها است.

تنها اصل تغییرناپذیر در دنیای امروزی، تغییر است. تردیدی نیست که جهان آینده، جولانگاه تغییرات، تحولات و ناپایداری‌هاست و تنها کسانی یارای ایستادگی در برابر تندباد رویدادها و حوادث را دارند که به شیوه‌ای کنشگرانه و پیش‌دستانه به پیشواز تغییر بشتابند و حتی خود، عامل و کنشگر تغییرهای مطلوب باشند. ماندگاری و توسعه در جهان فرارو، نیازمند کشف و شناسایی پیش‌دستانه رویدادها و معماری جهان مطلوبی است که می‌تواند خاستگاه و زادگاه آرمان‌های یک سازمان یا ملت باشد. دستیابی به این توانمندی، نیازمند چیرگی بر دانش راهبردی آینده‌پژوهی و کاربست آن در عرصه عمل و رقابت‌های آینده است. حرکت و طی طریق در این محیط ابهام و دودلی جز با رازگشایی از رویدادهای در حال شکل‌گیری، امکان‌پذیر نخواهد بود. بی‌سبب نیست که اینک دانش آینده‌پژوهی، عمده‌ترین مغز افزار و دست‌افزار در قلمرو تصمیم‌سازی و رقابت‌های گوناگون است. با توجه به شرایط بسیار پیچیده در جهان به‌شدت رقابتی، متغیر، آشوبناک و با دگرگونی‌های گسسته، دانشگاه‌های پیشرو جهان، رویکرد **دانشگاه پژوهی و آینده‌پژوهی** را در کانون برنامه‌ریزی‌های خود قرار داده‌اند. دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ایران نیز به‌منابه نهادهایی هوشمند، خودتنظیم و خود راهبر، راهی جز سوق دادن برنامه‌ریزی‌های خود به سمت الگوی **آینده‌اندیشی و آینده‌نگاری راهبردی** در پیش ندارند.

از سوی دیگر، اهمیت **تصمیم‌گیری** در اداره سازمان‌ها بر کسی پوشیده نیست، به‌طوری‌که سازمان را شبکه تصمیم و مدیریت را عمل تصمیم‌گیری نامیده‌اند. امروزه تصمیم‌های مدیریتی صرفاً نمی‌توانند بر نبوغ، شهود و قضاوت شخصی افراد متکی باشند، بلکه باید بر پایه بررسی‌ها و نتایج پژوهش‌های علمی، مدل‌ها و الگوهای شبیه‌ساز و پیش‌بین، آمار و اطلاعات و تحلیل‌های آماری تردیدناپذیر، سیستم‌های پشتیبان تصمیم، سیستم‌های برنامه‌ریزی و آینده‌نگاری استوار شوند. از آنجا که بیشتر مدیران، غالباً دچار روزمرگی، محافظه‌کاری و اشتغالات فراوانی هستند که فرصت تفکر، حل مسئله و تصمیم‌گیری به شکل مطلوب را به آن‌ها نمی‌دهد و اصولاً یک مدیر قادر به درک و تجزیه و تحلیل همه مسائل، موقعیت‌ها و فرصت‌ها نیست؛ بنابراین، وجود یک نهاد مشاوره‌ای حرفه‌ای با فعالیت جمعی از افراد خبره در زمینه‌های مختلف برای کمک به تصمیم‌گیری، تصمیم‌سازی و برنامه‌ریزی در یک دانشگاه در شرایط

پویا، پیچیده و رقابتی آموزش عالی در جهان امروز، یکی از ابزارهای حیاتی مدیریت راهبردی بوده که اگر کارآمد باشد یک مزیت راهبردی برای دانشگاه محسوب خواهد شد و قادر خواهد بود علاوه بر گشودن گره مشکلات سازمانی، ضعف سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌گیری‌ها را بپوشانند.

به بیان ساده می‌توان واحد «دانشگاه پژوهی و مطالعات راهبردی» را نهادی برای مشاوره به مدیران برای سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری مؤثر برای رشد و توسعه هدفمند و هوشمندانه دانشگاه در راستای مأموریت‌گرایی و دستیابی به مزیت رقابتی و رفع مشکلات با استفاده از ایده‌ها و پژوهش‌های نو و بدیع دانست؛ به گونه‌ای که می‌توان آن را به‌منزله پلی میان دانش و اجرا نام‌گذاری کرد.

«دفتر دانشگاه پژوهی و مطالعات راهبردی دانشگاه نیشابور»، ماهیتی پژوهشی و مشاوره‌ای داشته که با توجه به ضرورت و اهمیت کارکردهای آن و به‌منظور مشارکت فعالانه اعضای هیئت‌علمی، دانشجویان تحصیلات تکمیلی و سایر پژوهشگران دانشگاه و استفاده از ظرفیت‌های فکری موجود در داخل و خارج دانشگاه در راستای بهبود سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری و نیل به اهداف ترسیم‌شده برای دانشگاه در حوزه‌های علمی، آموزشی، پژوهشی، فناوری، فرهنگی و اجتماعی، راه‌اندازی شده است.

ماده ۱: تعاریف

۱- دانشگاه پژوهی: فرایند نظام‌یافته پژوهش‌هایی است که در یک دانشگاه یا مؤسسه آموزش عالی پژوهشی یا فناوری با مرکزیت یک واحد رسمی دانشگاه پژوهی از طریق جلب مشارکت سایر واحدها یا گروه‌های اعضای هیئت‌علمی، کارشناسان و دانشجویان به‌منظور گردآوری و سازمان‌دهی داده‌ها، پردازش و تحلیل به‌هنگام داده‌ها، تولید و تفسیر دانش و اطلاعات و تقدیم گزارش‌ها و توصیه‌های سنجیده به هیئت‌رئیس، مدیران میانی و اجرایی و سایر مخاطبان درون و برون دانشگاهی برای سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری‌های راهبردی و عملیاتی در راستای اعمال مدیریت دانایی محور در نظر می‌گیرد.

۲- اصطلاحات راهبردی:

الف. تفکر راهبردی: توان آینده‌نگری، شناسایی محیط و برنامه‌ریزی اثربخش برای موفقیت در آینده را تفکر راهبردی گویند.

ب. برنامه‌ریزی راهبردی: فراگرد تدوین راهبردهای جامعی که بتواند برای سازمان نوعی مزیت رقابتی در محیط ایجاد کند، برنامه‌ریزی راهبردی نامیده می‌شود.

ج. مدیریت راهبردی: فراگرد تدوین راهبرد و اجرای آن به‌منظور کسب هدف‌های بلندمدت سازمان را مدیریت راهبردی گویند.

۳- مفاهیم آینده‌پژوهی:

الف. آینده‌پژوهی: مراد از آینده‌پژوهی، بررسی و تصمیم‌گیری نظام‌مند معطوف به آینده است؛ به‌عبارت‌دیگر، آینده‌پژوهی، دانش شکل دادن به آینده مطابق با آرمان‌های مطلوب یک سازمان یا جامعه است. هدف اصلی آینده‌پژوهی، خلق آینده مطلوب با توجه به نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهاست.

ب. آینده‌اندیشی: آینده‌اندیشی قبل از هر چیز، رویکرد معرفت‌شناختی نوپدید به برنامه‌ریزی است. در آینده‌اندیشی، آینده‌های بدیل به‌صورت چهار مرحله، سطح‌بندی می‌شوند که عبارتند از: ۱) آینده‌های ممکن که شامل هر آینده قابل‌تصور است؛ ۲) آینده‌های باورپذیر که شامل آینده‌هایی است که علم و دانش امروزی آن را ابطال نکرده است؛ ۳) آینده‌های محتمل که نسبت به آینده‌های باورپذیر از احتمال وقوع بیشتری برخوردارند و ۴) آینده‌های مطلوب که بیش از سایر آینده‌های باورپذیر مطلوب سازمان است و تلاش دارد تا آن‌ها را محقق سازد.

ج. آینده‌نگاری: آینده‌نگاری، فرایندی نظام‌مند و مشارکتی است که در آن، استنباط‌های مختلف درباره آینده، گردآوری شده و از آن طریق، چشم‌اندازی میان‌مدت یا بلندمدت با هدف اتخاذ تصمیم‌های روزآمد و مهیا کردن اقدام‌های مشترک، پی‌ریزی می‌گردد. به بیان دیگر، درحالی که در آینده‌اندیشی، کنشگر صرفاً به رصد خروجی‌های سیستم اقدام می‌کند، در آینده‌نگاری، کنشگر درصدد خلق آینده‌ای برمی‌آید که آن را مناسب می‌داند. در سرمشق آینده‌نگاری، فرض بر وجود گزینه‌های متعددی از آینده‌های ممکن، باورکردنی و محتمل است که از میان آن‌ها، آینده مرجح و مطلوب، انتخاب شده و بر آن اساس، سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری می‌شود.

د. سناریو نگاری یا برنامه‌ریزی سناریو: سناریو نگاری، یکی از بهترین و قوی‌ترین ابزارها و فنونی است که با بررسی و شناسایی تغییرات و عدم قطعیت‌های محیطی، چندین چشم‌انداز متفاوت از آینده را ارائه می‌دهد. در این شیوه، آینده‌هایی که امکان وقوع آن‌ها محتمل است، در قالب داستان‌هایی بیان شده و روایت‌های بدیلی درباره موقعیت‌های مرتبط با آینده ارائه می‌گردد. سناریو، گزینه‌ای از توصیف وقایع آینده است که باید باورکردنی و دربرگیرنده فرایندهای مفید برای تصمیم‌گیری بوده؛ همچنین، دارای سازگاری درونی و محتوایی نسبت به آنچه در آینده می‌تواند رخ دهد، باشد.

۴- دانشگاه: در این شیوه‌نامه، دانشگاه نیشابور است.

۵- کارکنان: به همه نیروهای دانشی (اعضای هیئت‌علمی)، اداری و پشتیبانی دانشگاه، اطلاق می‌گردد.

۶- دفتر: منظور دفتر دانشگاه پژوهی و مطالعات راهبردی دانشگاه است.

ماده ۲: دفتر دانشگاه پژوهی و مطالعات راهبردی دانشگاه نیشابور، ساختار جانبی پژوهش محور و هوشمندی است که زیر نظر مستقیم رئیس دانشگاه در حوزه مدیریت طرح و برنامه، تشکیل می‌شود.

ماده ۳: اهداف دفتر، بدین شرح است:

۱- ظرفیت‌سازی، گفت‌وگو سازی، فرهنگ‌سازی و استقرار دانشگاه پژوهی و مطالعات راهبردی دانشگاه با رویکرد شبکه‌سازی؛

۲- مشارکت نهادمند اعضای هیئت‌علمی، مدیران، کارکنان و دانشجویان دانشگاه در دانشگاه پژوهی و برنامه‌ریزی مبتنی بر آینده‌اندیشی دانشگاه؛

۳- زمینه‌سازی برای ایجاد تحولات لازم در عرصه‌های مدیریت، برنامه‌ریزی، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری و افزایش توان مدیریتی دانشگاه در تصمیم‌سازی‌ها، اجرا و رفع مشکلات؛

۴- تحلیل وضعیت موجود دانشگاه، شناسایی آسیب‌ها، فرصت‌ها، تهدیدها و نقاط ضعف و قوت موجود و پیش رو، انجام پژوهش‌های لازم و ارائه راهکارها و برنامه‌های متناسب با هر کدام از این مسائل؛

۵- انجام مطالعات راهبردی و آینده‌پژوهی در جهت سازگاری فعال دانشگاه با تحولات جهانی و ملی و مواجهه هوشمندانه آن با احتمالات پیش رو در جهت خلق آینده مطلوب.

۶- ایجاد بستر مناسب برای مشاوره به مدیران واحدها و بخش‌های مختلف دانشگاه در صورت نیاز؛

۷- ایجاد محیط و بستری برای ارائه اندیشه‌ها و پژوهش‌های نو توسط کلیه کارکنان و دانشجویان در تمامی سطوح و در راستای اهداف دانشگاه و انعکاس نتایج به مدیران دانشگاه؛

ماده ۴: وظایف دفتر به شرح زیر است:

۱- ایجاد زمینه‌های سازمانی برای مشارکت اعضای هیئت‌علمی، مدیران و کارکنان در سطوح مختلف دانشگاه پژوهی و برنامه‌ریزی مبتنی بر آینده‌اندیشی

دانشگاه؛

۲- تعریف و اجرای تحقیقات اثربخش پشتیبان که برای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری، افزایش توان مدیریتی دانشگاه و برنامه‌ریزی از نوع آینده‌نگاری راهبردی ضرورت دارد. این تحقیقات با بیشترین استفاده از ظرفیت‌های تخصصی در دانشگاه و از محل اعتبارات پژوهشی آن صورت می‌گیرد و مدیران ارشد و میانی دانشگاه موظف به همکاری برای انجام پژوهش‌های لازم و بهره‌گیری از نتایج این تحقیقات در تصمیمات دانشگاه هستند؛ تبصره ۱: لازم است ترتیبی اتخاذ گردد تا دانشجویان تحصیلات تکمیلی رشته‌های مرتبط، موضوع پایان‌نامه خود را در راستای اهداف توسعه‌ای دانشگاه، انتخاب نمایند.

۳- تشکیل و برگزاری شورای تخصصی دانشگاه پژوهی و مطالعات راهبردی دانشگاه در هر دوره شش‌ماهه به ریاست رئیس دانشگاه برای مسئله‌گشایی، افق‌گشایی، کنترل و پیگیری و راهبری موضوعات و پژوهش‌های مطرح‌شده در «دفتر دانشگاه پژوهی و مطالعات راهبردی دانشگاه».

۴- برنامه‌ریزی و مدیریت برای تشکیل پلنهای تخصصی لازم برای فرایندهای کلیدی آینده‌پژوهی و برنامه‌ریزی مبتنی بر آینده‌اندیشی دانشگاه؛

۵- زمینه‌سازی و هماهنگ‌سازی و جلب مسئولیت‌ها و اختیارات قانونی دانشگاه برای مشارکت در فرایندهای مختلف دانشگاه پژوهی و برنامه‌ریزی آینده‌اندیشی و آینده‌نگاری راهبردی در همه سطوح از گروه‌های آموزشی و پژوهشی، واحدها، حوزه‌ها و لایه‌های مختلف مدیریتی و معاونتی و شوراهای تخصصی تا هیئت‌رئیس و شورای دانشگاه و هیئت‌امنا؛

۶- تهیه و تنظیم فرم‌ها، ابزارها و برنامه‌ها و چارچوبی لازم برای تشکیل پلنها و اجرای پیمایش‌های لازم برای دانشگاه پژوهی، آینده پژوهی و مطالعات راهبردی؛

۷- جلب و ارتقای ظرفیت‌های نظام آمار و اطلاعات دانشگاه و به‌روزرسانی آن در جهت استفاده در دانشگاه پژوهی، مطالعات راهبردی و رصد آینده؛

۸- پایش، ارزیابی و بازنگری مستمر سند برنامه راهبردی دانشگاه؛

۹- گزارش نتایج فعالیت‌ها به ریاست دانشگاه؛

۱۰- پیگیری و ارزیابی مصوبات.

ماده ۵: واحدهای دفتر دانشگاه پژوهی و مطالعات راهبردی دانشگاه:

با توجه به وضعیت موجود، اهداف و زمینه دانشگاه نیشابور، واحدهای تشکیل‌دهنده دانشگاه پژوهی به این قرار است:

۱- واحد آمار و اطلاعات و تحلیل آماری: با هدف ایجاد و به‌روزرسانی نظام آمار و اطلاعات دانشگاه و انجام تحلیل‌های آماری متناسب با نیازها.

۲- واحد تحقیق در عملیات و بهینه‌سازی: با هدف توسعه قابلیت استفاده از روش‌های کمی و فنون ریاضی در حل مسائل مدیریت و برنامه‌ریزی و آشنا ساختن مدیران با کاربردهای بالقوه روش‌های پیش‌بینی ریاضی، برنامه‌ریزی خطی، نظریه صف، شبیه‌سازی و فنون مربوط.

۳- واحد کاربست سیستم‌های اطلاعاتی: با هدف دستیابی به اطلاعات به‌صورت پردازش‌شده در کوتاه‌ترین زمان؛ به‌کارگیری هدفمند و هوشمندانه سیستم‌های پشتیبان تصمیم، سیستم‌های برنامه‌ریزی، مدل‌سازی، داده‌کاوی و پیش‌بینی.

۴- واحد برنامه‌ریزی راهبردی و آینده‌پژوهی (آینده‌نگاری راهبردی): با هدف طراحی الگوی برنامه‌ریزی، انجام برنامه‌ریزی مبتنی بر آینده‌اندیشی، تدوین و پایش برنامه‌های متناسب با شرایط درونی و بیرونی دانشگاه؛ کمک به تصمیم‌گیری‌های بهتر امروز برای آینده و خلق آینده مطلوب با توجه به نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها.

تبصره ۲: هر یک از واحدهای دفتر، دارای یک سرگروه پژوهشی است که مسئولیت بررسی و اظهارنظر در مورد مسائل ارجاعی، مسئله‌یابی، تدوین و ارائه موضوعات پژوهشی، برنامه‌ریزی، هماهنگی و سازمان‌دهی انجام پژوهش‌های آن واحد با وی است.

ماده ۶- ترکیب اعضای شورای تخصصی دانشگاه پژوهی و مطالعات راهبردی: شورا از دو نوع عضویت ثابت و موضوعی ترکیب می‌یابد:

الف. اعضای ثابت: رئیس دانشگاه به‌عنوان رئیس، یکی از معاونان حسب تصمیم رئیس دانشگاه به‌عنوان دبیر، بقیه اعضای شورای دانشگاه (شامل هیئت‌رئیس و رؤسای دانشکده‌ها)، سرگروه‌های پژوهشی واحدهای دفتر، مدیر طرح و برنامه دانشگاه، کارشناس دفتر دانشگاه پژوهی، مسئول نظام آمار و اطلاعات دانشگاه، دو نفر از اعضای هیئت‌علمی.

ب. اعضای موضوعی: حسب موضوعات و دستور کارها از هیئت‌امنا، شوراهای تخصصی دانشگاه و نیز اعضای هیئت‌علمی و مدیران ذی‌ربط و تجربه‌های موضوع و ذینفعان داخل و خارج دانشگاه برای عضویت در جلسات به‌طور نامحدود دعوت می‌شود. این اعضا نیز مانند اعضای ثابت، حق اظهارنظر و رأی دارند.

ماده ۷- دبیرخانه شورای تخصصی دانشگاه پژوهی و مطالعات راهبردی دانشگاه: پشتیبانی‌های دبیرخانه‌ای این دفتر از طریق حوزه ریاست با مشارکت مؤثر حوزه‌های معاونتی و مدیریتی مختلف با تمرکز بر مدیریت طرح و برنامه دانشگاه تأمین می‌شود و برنامه‌ریزی و هماهنگی‌های آن با کارشناس دفتر مستقر در مدیریت طرح و برنامه است.

ماده ۸- این آیین‌نامه در ۸ ماده و ۲ تبصره تدوین و تا زمان بازنگری لازم‌الاجرا است.